

Oponentský posudek na diplomovou práci

Postavení ženy v mongolském impériu

Soňa Jančurová

S potěšením kvituji, když se studenti pouštějí do prací z obecných dějin, již jen z toho důvodu, že tím názorně ukazují, že témata z prostoru mimo střední Evropu lze kvalitně zpracovat i v rámci studentské práce. Soňa Jančurové se toto podařilo sice jen zčásti, i tak je však třeba ocenit, že se pustila do tak potenciálně problematického podniku, jako jsou dějiny středověké mongolské kultury v komparaci s evropským vrcholným středověkem. Autorka si konkrétně klade za cíl přinést čtenáři „základní informace o odívání, povinnostech a statutu žen v této oblasti především ve 13., století... [a] pochopení struktury mongolské říše a jejího vztahu k ženám.“ Troufám si tvrdit, že první část tohoto úkolu se autorce víceméně zdařila, zatímco druhá jí přes veškerou snahu unikla mezi prsty.

Důvodů, proč se tak stalo, je několik. V první řadě je to autorčina práce s prameny, kdy se sice v úvodu vyznává z kritického přístupu, a to rovnou neúmyslně kouzelnou větou: „Po prostudování pramenů a jejich následné analýze jsem došla k závěru, že až na minimální odlišnosti se prameny shodují, tudíž předpokládám, že se jedná o věrohodné zdroje.“ Jedná se zřejmě o nejsvrázdnější popis kritické metody, jaký měl oponent možnost v kvalifikační práci číst, a že jich v posledních letech bylo. Tento však alespoň vystihuje podstatu, o níž se autorka na stránkách své práce upřímně snaží a své prameny důsledně analyzuje, což se jí se střídavými úspěchy daří. V případě některých textů (hlavně evropských cestopisů) se jí relativně daří udržet si kritický odstup, v případě jiných (Tajná kronika Mongolů a v ní prezentovaný obraz mocných žen, viz níže) již tak úspěšná není a práce tím poněkud trpí. Jinak však nelze autorčině práci s prameny příliš co vytknout, a podobně i zásadní potíže prací z obecných dějin – zkompletování souboru pramenů – se jí daří úspěšně překonat. Jejímu výběru lze stěžít co vytknout a pokrývá všechny základní texty dostupné v českém a anglofonním prostředí. Jedinou výjimkou jsou soubory *The Mongols and Global History* (2011; pravda, výběr, navíc autorka některé z textů jako *Al Dín* nebo *Juvaini* používá v jejich celistvosti, ale i tak by mohlo jít o zajímavý příspěvek dalších hlavně mimoevropských autorů), resp. *Manchu-Mongol Relations on the Eve of the Qing Conquest* (2003). Právě absence využití pramenů čínské provenience je poněkud zarážející, a

přestože k jejich využití autorka v závěru vyzývá, není jasné, co ji vedlo k jejich naprostému vynechání. I menší vzorek mohl totiž posloužit k alespoň elementární komparaci.

Zmíněný problém ne vždy úplně efektivní analýzy lze často považovat za důsledek nedostatečné metodologie, resp. ukotvení textu v literatuře, což se zdá postihlo i práci kolegyně Jančurové. Jakkoliv se může zdát, že její pokrytí literatury je dostatečné (včetně nejnovějších titulů jako je De Nicola, 2017), v její bibliografii chybí řada základních textů k dějinám žen či obecně gender history ve středověku (Duby, Aries, Bynum, Davis a řada dalších). Jakkoliv by asi bylo nefér chtít po diplomantce pokrytí literatury k tak rozsáhlému tématu (v řádu stovek titulů), výsledkem se zdá být, že její analýza je často zkratkovitá a povrchní, případně přímo volá po tom, aby se jí dostalo metody, což se však příliš neděje. A je to škoda, neboť řada poznatků, které práce přináší, je velmi zajímavá, a komparace kultur je (s výjimkou provedení, viz níže) bezpochyby nosným přístupem.

Obrátíme-li pozornost k samotnému textu a jeho struktuře, zaujme nás jistá nevyváženost. První kapitola věnovaná přímo tématu se zaměřuje na oděv, aniž by však vysvětlila proč přesně. Proč právě oděv jako důležitý znak postavení žen (či kohokoliv)? Opět, chybějící literatura ke kulturnímu významu odívání a jeho sociální symbolice by velmi prospěla. Čtenáře také zarazí, že autorka chvílemi volně přeskakuje k jiným tématům, např. stravování (kde vychází z literatury, což je možná škoda), aniž by tento skok dával v rámci analýzy větší smysl. Když autorka sama zmiňuje, že „impérium bylo rozlehlé“ a variabilní, čtenáře také napadne, zda existoval jeden univerzální „mongolský“ oděv, nebo tak jen připadal vnějším pozorovatelům? Autorka nicméně celkem úspěšně identifikuje význam oděvu v sociální stratifikaci – včetně genderové, tento poznatek (obecně platný) však poněkud podkopává zmatenou argumentací, neboť sice tvrdí, že oděv byl pro obě sociální pohlaví stejný, ale pak sama dokládá zásadní rozdíl daný doplňky a zdobením. Nejsem si také jist, jestli lze z Rubrukovy poznámky o vzhledu žen usuzovat na mongolskou válečnou lest – ženy v kočovné společnosti se vojenských tažení účastní běžně (to ale i v Evropě), avšak o podobném postupu literatura mlčí. Usuzovat tak z jedné zmínky v cestopise je odvážné, a lze argumentovat, že poznámka spíše vypovídá o autorově reflexi válečnické společnosti, kterou pozoruje.

Další kapitola věnovaná „povinností žen“, je také poněkud záhadou, neboť není jasné, proč titul nezahrnuje i práva – když o nich sám text mluví. Autorka zde také dochází k závěru, že „lze tedy konstatovat, že ženy byly vůči mužům v rovnocenném postavení“ a to více než v Evropě, přičemž tento závěr není schopna efektivně doložit. Na jedné straně prameny tak, jak

jsou citovány, neukazují na právní postavení žen (vztah k majetku), jen na provozování obchodu a na skutečnost, že ženy mohly „disponovat manželovým majetkem“ – pak jej ale nemohly logicky „vlastnit“, jak autorka tvrdí ve stejné větě (celé je to ostatně protimluv, nelze vlastnit majetek někoho jiného). Na straně druhé pak sama autorka zmiňuje oděvy zdůrazňující, že žena „někomu patří“ – zdá se tedy, že žena v mongolské společnosti má moc nad majetkem, možná i jinými ženami (nebo i muži mimo kulturu), avšak stále z titulu svého genderu „patří“ sama manželovi a mocí vládne jen tam, kde on není přítomen (viz i poslední kapitola). Navíc, nešťastnou strukturou kapitoly autorka vytváří dojem, že mongolské ženy na tom byly z hlediska rovnosti „lépe“ než ženy v Evropě, jen aby to sama v druhé části o evropských ženách vcelku oprávněně popřela s tím, že obě kultury jen fungují, co se genderu týče, poněkud odlišně. Přitom je zjevné, že většina rozdílů je dána srovnáním stále ještě kočovné válečnické kultury s usedlou, zemědělskou/městskou, stále trochu válečnickou kulturou. Závěr, že „Na obou kontinentech se práce žen vyznačovala odlišným způsobem, nicméně neznamenala, že by Evropanky měly své povinnosti snazší než ženy impéria“, pak není nijak zdůvodněn a až se zdá, že úplně nedává smysl.

Nejasná argumentace je v zásadě důsledkem zmatené struktury textu, která by zasloužila výrazně přeorganizovat a je bohužel vlastní i dalším kapitolám (metoda napřed Mongolové, pak Evropa, a pak znovu na dalším tématu, není příliš šťastná). Navíc, část věnovaná Evropě často míchá raný/vrcholný středověk s pozdějšími obdobími – bylo by lepší se držet chronologicky stejného období pro komparaci. Podobně se autorce místy daří srovnávat pozorování cestopisů s normativními prameny (viz manželství), což také úplně nefunguje (jen někdy uvádí normativní prameny i pro mongolskou kulturu).

Nejasnost je patrná i v kapitole věnované manželství, kterou autorka nazývá „Polygamie“ a manželství jí podřizuje jako jednu z podkapitol – nemělo by to však být spíše naopak? Nejdříve obecný typ a pak až jeho místní specifikum? Tato pasáže je zřejmě nejvydařenější z celého textu a autorka vcelku efektivně „vytěžuje“ své zdroje a komparuje s Evropou, jen opět poněkud zmateně (viz neustálé přeskokování k a od role církve v Evropě; podobně jako zmínky o majetkových poměrech v rodině rozptýlené i v kapitole o „moci žen“). Také si jen dovoluji poznámku, že z textu není úplně jasné, proč přesně by podle autorkou popsané logiky nemohl mít muž sto manželek, uživí-li je? Teoreticky to možné bylo, i když takových bylo jistě minimum a u středověkého cestopisce lze jisté přehánění jistě očekávat. V podkapitole o manželství je také

zdůrazňován význam matky, přičemž čtenáře napadne – komu tedy symbolicky „patřila“ dcera – matce nebo otci? Pokud matce, jednalo by se o významný kulturní rozdíl oproti Evropě.

V poslední kapitole se autorka rozhodla na příkladu mocných žen z vrcholného období dějin mongolského impéria popsat jejich zásadní společenskou roli odlišnou sociální distribuci moci mezi pohlavími oproti Evropě. Přestože vybrané příklady tento argument víceméně podporují, vůči jednotlivostem lze mít několik výtek. Např. hned první příklad, Čingischánova matka Höelün, je přiblížena skrze Tajnou kroniku Mongolů, kterýžto pramen – jak sama autorka uvádí! – byl však primárně určen k oslavě chánova rodu a matky především, tj. vytvoření mýtu, nikoliv jako jakkoliv realitě odpovídající zachycení skutečnosti, jak k němu však zdá se přistupuje autorka. Asi by tedy bylo lepší pramen analyzovat jako svého druhu idealizaci/adoraci a podle toho interpretovat obsažené kulturní vzorce (např. význam matky v mongolské kultuře (stabilita, kontinuita, odolnost), což je ostatně téma, na které autorka opakovaně naráží, ale nikde jej bohužel hlouběji netematizuje, viz i další příběhy „mocných žen“). Lze také zvažovat, zda v některých uvedených případech nelze mluvit o tom, že mocenské postavení daných žen bylo důsledkem expanze impéria a absence „jejich“ mocných mužů, kdy moc byla projektována horizontálně a nikoliv výhradně po mužské linii. I to však může být zajímavým poznatkem pro srovnání s Evropou, kde tato tendence mizí přibližně s koncem 10. století. Otázkou pak je, zda „maskulinizace moci“ není vlastně důsledkem zemědělské/městské civilizace...

Z hlediska formálního je práce připravena pečlivě, z hlediska jazykového pak autorka místy balancuje na hraně srozumitelnosti či ne zcela akademického (přesného) vyjadřování. Vedle kiksů typu „Francouzsky“ (s. 10) tak najdeme i výrazy jako „iliteráti“ (???, s. 14), svérázná nicneříkající hodnocení (za všechny viz věta: „Zajímavý názor našeho cestovatele.“), či frázi „popularizace uskupení“, která jen obtížně dává smysl. Poněkud pak také zaráží „poangličtění“ dělení literatury na „primární“ a „sekundární“, které je v českém prostřední minimálně neobvyklé a oponentovi není úplně jasné, podle čeho se obě skupiny rozlišují (neboť v anglickém smyslu jde v obou případech o „secondary literature/sources“).

Bez ohledu na uvedené výtky, které nejsou ani tak odsudkem jako spíše poukazem na ne zcela využitý potenciál, doporučuji práci Soni Jančurové k obhajobě.

V Olomouci 20. 8. 2018

Jiří Hutečka, Ph.D.